

Oponentský posudek diplomové práce „Současný život „superžen“ po zániku primární rodiny“

Předložila: Bc. Šárka Hanáková

Oponentka: PhDr. Jaroslava Hasmanová Marhánková, Ph.D.

Předkládaná práce se věnuje zkušenosti generace žen narozené převážně v šedesátých letech minulého století, které během svého „produktivního“ života v období státního socialismu kombinovaly zaměstnání s péčí o děti a domácnost. Autorka v práci sleduje vzpomínky na jejich předešlou část biografie i současný život po ovdovění. Jako cíl práce si klade „zjistit, jak se vyrovnávají s novou společenskou rolí ve stáří“ (str. 9). Zaměřuje se přitom především na způsoby trávení volného času v „produktivním“ věku a po odchodu do důchodu. Volbu tématu i výzkumné metody (biografické rozhovory s deseti ženami) považuji za velmi zajímavou. Ačkoliv je samotná analýza spíše deskriptivního charakteru, autorka je v ní schopná identifikovat zajímavé momenty. Domnívám se, že se jedná o kvalitně zpracovanou práci, která téma uchopuje citlivým způsobem.

Práce si svým zaměřením klade poměrně ambiciózní cíle. Autorka mapuje životní zkušenosti svých komunikačních partnerek od založení rodiny do současnosti. Zaměření na uspořádání genderové dělby práce a volný čas dává práci jednotící rámec, přesto se však práce neubrání jisté roztržitosti. Především v teoretické části jsou za sebou často kupena jednotlivá témata, která sice rezonují i v následné analýze, v rámci teoretické části jsou však představována často heslovitě a bez vzájemného propojení. Především v teoretické části by práci prospělo zkrácení a jasnější zaměření. Má nejzásadnější výtku však směřuje k tomu, že se v rekapitulaci dílčích témat v kapitolách věnovaných stárnutí často ztrácí klíčová genderová dimenze. V kapitolách věnovaných například odchodu do důchodu, pokračování v zaměstnání, prarodičovství i konceptu aktivního stárnutí jsem postrádala jasnější reflexi genderové dimenze těchto procesů a praktik. Oproti první často teoretického oddílu, kde autorka sleduje genderovanost biografii v „produktivním“ věku cíleně a explicitně, tak stáří v práci vystupuje jako období, kde se tato dimenze ztrácí (což nejenže není pravda, ale kontrastuje to i s následnou autorčinou analýzou).

Zvolený design výzkumu považuji za dobře navržený. Autorka v práci jasně odkrývá postup výzkumu a metody analýzy. Práce se v tomto ohledu vyznačuje vhodnou aplikací principů feministické metodologie. Drobnou výtku mám k přístupu k anonymizaci komunikačních partnerek. Autorka vhodně diskutuje etické aspekty výzkumu, doporučovala bych ale rovněž více reflektovat různé roviny anonymizace. Jména žen jsou sice v práci anonymizována, na řadě míst ale najdeme (často zbytečné) informace, které mohou vést k snadné identifikaci jednotlivých komunikačních partnerek (autorka ponechává poměrně specifický odkaz na region, kde žijí, v kombinaci s jejich přesným původním zaměstnáním či jinou funkcí, pak snadno dochází k identifikaci – viz. např. Paní Zita - vedoucí Klubu důchodců, členka Krajské rady seniorů). Ačkoliv si nemyslím, že závěry prezentované v práci by mohly konkrétní ženy

poškozovat, domnívám se, že malá citlivost k možným identifikačním údajům zbytečně narušuje důvěru mezi výzkumníci a komunikačními partnerkami.

Jak jsem již zmínila výše, práci s daty považuji za zdařilou. Autorka klade velký důraz na možnost žen promlouvat o svých zkušenostech na úkor vlastních interpretací. Tento přístup dobře rezonuje se zaměřením práce a jejími cíli. Empirickou část textu jsem četla se zájmem a myslím, že představuje zajímavou sondu do životních zkušeností žen, které doposud stály spíše na okraji akademického zájmu. Práci by v tomto ohledu prospěla jen větší reflexe specifické sociální lokace komunikačních partnerek. Autorka sice reflektuje, že se jednalo o ženy ze střední třídy pracující spíše v lépe placených zaměstnáních, v samotné analýze ale socioekonomický status žen již více nezohledňuje. Jedna z mých zásadních otázek pak směřuje ke konceptu „superženství“, se kterým autorka pracuje. Autorka jej definuje jako situaci, kdy, ženám „v období jejich ekonomické aktivity,...náležely tři hlavní role – zaměstnankyně, manželky a matky“ (str. 9). Do jaké míry je podle autorky možné „superženství“ vnímat jako analytickou kategorii vypovídající o historicky specifické zkušenosti (jak naznačuje v teoretické části práci)? V čem je podle ní zkušenost těchto žen jiná od zkušenosti žen, které své rodiny zakládaly v kapitalistické společnosti (především s ohledem na přetrvávající tradiční genderovou dělbu práce v českých rodinách, které dokumentují i soudobé empirické výzkumy)? Zdá se mi, že autorka trochu tápe, co se termínem „superženství“ snaží skutečně říci (především ve vztahu k společenskému a historickému kontextu života žen). To je patrné především v závěru, kde mluví o těchto ženách jako o „statečných obětech“ socialistické společnosti (str. 105). Oceňuji, že se autorka snaží o vyzdvižení aktérství a úsilí těchto žen, zdá se mi ale, že její oscilace mezi heroizací žen a poukázáním na jejich útrpný osud sklouzává k zbytečným klišé. Drobnou výhradu mám rovněž k názvu práce – především k výrazu „zánik primární rodiny“ ve spojení (pravděpodobně) s ovdověním žen a osamostatněním dětí. Jak ukazuje i samotná analýza rodina těmito procesy nezaniká – ženy se aktivně angažují v péči o své blízké a především vnoučata. V tomto ohledu mluvit o zániku primární rodiny ignoruje dynamiku rodinných vztahů ve stáří.

I přes tyto dílčí výhrady musím zopakovat, že práce Šárky Hanákové představuje zdařilou, propracovanou a citlivou sondu do života starších žen. Autorka v ní osvědčuje schopnost realizace feministicky orientovaného kvalitativního výzkumu i práce s daty.

Práci doporučuji k obhajobě a hodnocením stupněm **velmi dobře**.

V Praze 22.8.2018

Jaroslava Hasmanová Marhánková